

ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТАНИЛЦУУЛГА

Шүүх байгуулах тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн талаар

ХУУЛИЙН ТӨСӨЛ БОЛОВСРУУЛАХ ҮНДЭСЛЭЛ, ШААРДЛАГЫН ТАЛААР:

Улсын Их Хурлаас 2019 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдөр баталсан Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлт, Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг дагаж мөрдөхөд шилжих журмын тухай хууль, “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, Улсын Их Хурлын 2020 оны 02 дугаар тогтоолын хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх хуваарь”, “2020 оны 24 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”, 2021 оны 12 дугаар тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл” зэрэг хууль болон бодлогын баримт бичигт “шүүхийг тойргийн зарчмаар байгуулах, ингэхдээ иргэний шүүхэд хандах эрхийн баталгааг бодитой хангах, шүүгчийн ажлын ачааллыг тэнцвэржүүлэх, шүүгчийг мэргэшүүлэх, шүүхийн үйлчилгээг иргэдэд ойртуулж хүртээмжтэй болгох үндсэн зарчимд нийцүүлэх чиглэлийг баримтлан Шүүх байгуулах тухай хуулийн төслийг боловсруулах”-ыг Засгийн газарт даалгасан.

Монгол улсын шүүхийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.2-т “Улсын дээд шүүхээс бусад шүүхийг байгуулах, өөрчлөн байгуулах, татан буулгах, түүний байршлыг тогтоох асуудлыг Улсын дээд шүүхтэй зөвшилцсөн Ерөнхий зөвлөлийн саналыг үндэслэн Засгийн газар Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлнэ.” гэж заасны дагуу Шүүхийн ерөнхий зөвлөлөөс Улсын дээд шүүхтэй зөвшилцөж Шүүх байгуулах тухай хуулийн төслийн саналыг 2023 оны 06 дугаар сарын 14-ний өдрийн 01/1123 тоот албан бичгээр ирүүлсэн бөгөөд хуулийн төслийг боловсруулахдаа үүнийг харгалзав.

Мөн хуулийн төслийн үзэл баримтлалд тусгасан практик хэрэгцээ, шаардлагад ¹ тулгуурлан хуулийн төслийг боловсрууллаа.

Түүнчлэн шүүх байгуулах асуудлаар Шүүхийн ерөнхий зөвлөл болон хөндлөнгийн байгууллагатай хамтран судалгаа ² хийж уг судалгаа нь шүүхийн шүүн таслах ажиллагааны статистик, шүүхийн захиргааны тайлан, мэдээлэл болон хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны ачаалалд хийсэн ажлын байрны ажиглалт, асуумж, хэрэг уншилтын тоо, мэдээнд тус тус үндэслэсэн байх бөгөөд судалгааны гол үр дүнг багцлан дүгнэхэд одоогийн шүүхийн зохион байгуулалтад тулгарч буй цаашид шийдвэрлэх шаардлагатай дараах хүндрэл бэрхшээл байгааг харуулсан байна.

¹ Шүүхийн Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын баталсан Шүүх байгуулах тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн үзэл баримтлал ын 2-4 дэх хуудас

² Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн 2023 оны 06 дугаар сарын 14-ний өдрийн 01/1123 тоот албан бичгээр ирүүлсэн танилцуулга

-Улсын хэмжээнд хүлээн авсан нийт иргэний хэргийн 65%, эрүү, захиргааны хэргийн 60 орчим хувийг нийслэл дэх дүүргийн анхан шатны шүүхүүд хүлээн авсан байна. Улсын хэмжээнд хянан шийдвэрлэсэн нийт эрүүгийн хэргийн 52.3%, иргэний хэргийн 55.5%, захиргааны хэргийн 58.6 хувийг нийслэл дэх дүүргийн анхан шатны шүүхүүд хянан шийдвэрлэсэн дүнтэй байна.

-Анхан шатны шүүхээр сүүлийн 5 жилд хянан шийдвэрлэсэн нийт эрүүгийн хэргийн 18.8%, иргэний хэргийн 6.9%, захиргааны хэргийн 43.2 хувийг давж заалдах шатны шүүхээр хянан шийдвэрлэсэн бол давж заалдах шатны шүүхийн хянан шийдвэрлэсэн эрүүгийн хэргийн 22.8%, иргэний хэргийн 44.1%, захиргааны хэргийн 56% нь хяналтын шатны шүүх хуралдаанаар хянан шийдвэрлэгдсэн байна.

-2021 оны 06 дугаар сарын 28-ны өдрөөс 2022 оны 06 дугаар сарын 28-ны өдөр хүртэл хугацаанд давж заалдах шатны шүүхүүд нийтдээ 26075 хэргийн оролцогч бүхий 8876 шүүх хуралдаан хийсний 5191 шүүх хуралдаан буюу 58.4%-ийг цахимаар явуулсан байна. Шүүх хуралдаанд оролцогчдын 48.37% нь биечлэн оролцжээ.

-Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн шүүгч жилд 91 эрүүгийн хэрэг, 731 зөрчлийн хэрэг, Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн шүүгч жилд 209 хэрэг, Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн шүүгч жилд 35 хэрэг, Эрүүгийн хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн шүүгч жилд 49 эрүүгийн хэрэг, 110 зөрчлийн хэрэг, Иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн шүүгч жилд 126 хэрэг, Захиргааны хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн шүүгч жилд 31 хэрэг хянан шийдвэрлэж байна.

-Төвийн 6 дүүргийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн эрүүгийн хэргийн шүүгчийн ачаалал 50%, зөрчлийн хэргийн шүүгчийн ачаалал 150%, Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн шүүгчийн ачаалал 80%, орон нутаг дахь Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүгчийн ачаалал 8.6 цаг буюу 10 %-иар, Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн шүүгчийн ачаалал 81%-иар, Нийслэлийн Эрүүгийн хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн шүүгчийн ачаалал 10 цаг буюу өдөрт авах ёстой ачааллын хэмжээнээс 25%-иар, Нийслэлийн Иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн шүүгчийн ачаалал 10%-иар тус тус хэтэрсэн байна.

-Захын дүүргийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн шүүгчийн ачаалал 4.6 цаг буюу өдөрт авах ёстой ачааллын 58.8%-д хүрэх хэмжээний ачаалалтай, Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн шүүгчийн ачаалал 6.2 цаг буюу өдөрт авах ёстой ачааллын 77%-д хүрэх хэмжээний ачаалалтай ажиллаж байгаа ба аймгийн давж заалдах шатны шүүхийн шүүгчид мөн зохист ачаалалд хүрэхгүй хэмжээнд ажиллаж байна.

-Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн шүүгчийн ачаалал 55%-иар, Захиргааны хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн шүүгчийн ачаалал 99%-иар хэтэрсэн байгаа бол орон нутаг дахь Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн шүүгчийн ачаалал 3 цаг буюу өдөрт авах ёстой ачааллын 37.5%-д хүрэх хэмжээний ачаалал авч, 62.5%-ийн ачаалал дутуу ажилладаг байна.

-Монгол Улсын эрх зүйн шинэтгэлийн хүрээнд батлагдсан шинэ хуулиудын хэрэгжилт шүүхийн үйлчилгээ авах иргэдийн тоог нэмэгдүүлж байна. Тухайлбал, Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Зөрчлийн тухай

хууль, Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль хэрэгжсэн нь шүүхэд эрүүгийн хэргийн шүүхээр эрхээ хамгаалуулах үйл ажиллагаа 2.2 дахин нэмэгдэхэд хүргэсэн байна.

-2020-2022 онд эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхэд хянан шийдвэрлэсэн нийт хэргийн 35.3% -ийг хялбаршуулсан журмаар хянан шийдвэрлэсэн дүн мэдээтэй байна.

-Дүүргийн иргэний хэргийн анхан шатны шүүхээс 2017- 2021 оны дунджаар хүлээн авсан нэхэмжлэлийн 46.7%-ийг бага үнийн дүнтэй нэхэмжлэл эзэлсэн байна.

Хууль зүй, дотоод хэргийн яамнаас боловсруулсан Шүүх байгуулах тухай хуулийн төсөлд давж заалдах шатны шүүхийг тойргийн зарчмаар байгуулахаар тусгасныг давж заалдах шатны нийт 26 шүүхийн 64% нь дэмжсэн байна.

ХУУЛИЙН ТӨСЛӨӨР ЗОХИЦУУЛАХ ХАРИЛЦААНЫ АГУУЛГА, ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ТАЛААР:

Хуулийн төслийн зорилго нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд нийцүүлж шүүхийн шатлалын үндсэн тогтолцоог хөндөхгүйгээр шүүхийн харьяалал, байрших газар, зохион байгуулалтыг өөрчлөх замаар иргэний шүүхэд хандах эрхийн баталгааг хангах, иргэнд үзүүлэх шүүхийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг дээшлүүлэхэд чиглэсэн бүтээмжтэй, үр нөлөөтэй анхан болон давж заалдах шатны шүүх байгуулахад оршино.

Түүнчлэн Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал, төвлөрлийг сааруулах, шүүхийн хөрөнгө оруулалт, барилга байгууламжийг төр хувийн хэвшлийн түншлэлээр шийдвэрлэх бодлого зэрэгтэй уялдуулан Монгол Улсын шүүхийн тухай хуульд заасан нутаг дэвсгэрийн хэмжээ, хүн амын тоо, шийдвэрлэсэн хэрэг, маргааны төрөл, тоо, иргэний шүүхэд хандах эрхийн баталгааг дордуулахгүй байх, шүүхийн үйлчилгээг иргэнд хүртээмжтэй хүргэх зарчмыг баримталлаа.

Олон улсын түвшинд шүүхийн үйлчилгээний хүртээмжийг засаг захиргааны нэгж бүрд шүүх байршуулснаар бус харин шүүгчийн орон тооны хүрэлцээтэй байдал, иргэний шүүхэд хандах эрхийг хангах эрх зүйн орчин, шүүхийн үйлчилгээний мэдээллийг иргэдэд хүргэх үр өгөөжтэй механизм, иргэдийн төрөөс эрх зүйн туслалцаа авах боломж, шүүхийн өмнөх маргаан шийдвэрлэх ажиллагааг бүрдүүлсэн байдал, цахим технологийн дэвшлийг ашиглан иргэн орон зай, цаг хугацаанаас үл хамааран шүүхэд хандах боломжийг бүрдүүлсэн байдлаар ойлгож байгааг харгалзав.

Түүнчлэн дэлхийн ихэнх оронд дагнасан шүүх гэх ойлголтыг шүүхийг дагнан байгуулах, танхимын зохион байгуулалтаар байгуулах, дагнасан буюу мэргэшсэн шүүгчийг томилох гэх загварт хуваан авч үзэж байгаа бөгөөд дагнасан хэлбэрээр танхим байгуулах асуудлыг шүүхийн захиргаа, хүний нөөц, төсвийн хувьд хэмнэлттэй, шүүхийн тогтолцооны хамгийн үр дүнтэй хэлбэр гэж үздэг байна. Иймд шүүх бүтэц, зохион байгуулалтын хувьд нэг шүүхийн зохион байгуулалтад орох нь дагнасан шүүхийн тогтолцооноос ухарч буй хэлбэр биш бөгөөд ийнхүү эрүү, иргэний хэргийн зэрэг танхимын зохион байгуулалтад оруулж, танхимын бүрэлдэхүүн өөр

өөрсдийн харьяалах танхимын хэрэг маргааныг шийдэх нь мөн л ялгаагүй шүүгчийг дагнан мэргэшүүлэх нэг хэлбэр гэдгийг мөн харгалзан үзлээ.

Дээрх шаардлага, шалгууруудыг харгалзан Шүүх байгуулах тухай хуулийн төсөлд давж заалдах болон анхан шатны шүүхийг дараах байдлаар байгуулахаар тусгалаа. Үүнд:

Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйл: Давж заалдах шатны шүүх байгуулах талаар

Аймаг, нийслэлийн Эрүү, Иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүхийг тойргийн зарчмаар өөрчлөн байгуулж, захиргааны хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн дагнасан тогтолцоог хэвээр хадгалан, тэдгээрийн байршил, нутаг дэвсгэрийн харьяаллыг тусгав.

Давж заалдах шатны шүүхийн тухайд хэргийн оролцогч давж заалдах гомдлыг анхан шатны шүүхээр дамжуулан гаргадаг, давж заалдах шатны шүүх хуралдааныг хэргийн оролцогчийг заавал байлцуулахгүйгээр шийдвэрлэдэг процесс хуулийн зохицуулалт, давж заалдах шатны шүүхэд анхан шатны шүүхээр хэлэлцээгүй нотлох баримтыг хэлэлцдэггүй, хэргийг хавтаст хэрэг цугласан баримтын хүрээнд хянадаг, улсын хэмжээнд нийт эрүүгийн хэргийн 18 орчим хувь, иргэний хэргийн 6 орчим хувь нь давж заалдсан сүүлийн 5 жилийн статистик тоо, давж заалдах шатны шүүх хуралдааны 50 орчим хувийг цахим шүүх хуралдаан эзэлж байгаа судалгааны дүн, нийслэл дэх болон орон нутаг дахь давж заалдах шатны шүүхийн ачааллын эрс ялгаатай байдал, шүүх бүрэлдэхүүний хүрэлцээ зэргийг харгалзлаа.

Монгол Улсын хэмжээнд байгаа эрүү, иргэний хэргийн давж заалдах шатны 25 шүүхийг Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд нийцүүлэн тойргийн зарчмаар нэгтгэн зохион байгуулж, 12 шүүх болгон өөрчлөн байгуулахаар тусгалаа.

Ингэхдээ нутаг дэвсгэрийн хэмжээ, хүн амын тоо, шийдвэрлэсэн хэрэг, маргааны төрөл, тоо, ачаалал зэргийг харгалзан аймгийн Эрүү, Иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүхийг 2 аймгийн дунд 1 шүүх байхаар тойроглон тусгалаа. Эдгээр давж заалдах шатны шүүх дотроо шүүн таслах ажлын төрлөөр дагнасан, танхимын зохион байгуулалттай байх асуудал нь Монгол Улсын шүүхийн тухай хуулиар нээлттэй болно.

Харин 2017-2022 оны шүүн таслах ажиллагааны статистик тоон мэдээллээр улсын хэмжээнд Эрүүгийн хэргийн давж заалдах шатны шүүхүүд 13542 хэргийг хянан шийдвэрлэснээс 7075 буюу нийт хэргийн 51.9%-ийг Нийслэлийн Эрүүгийн хэргийн давж заалдах шатны шүүх хянан шийдвэрлэсэн бол Иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүхүүд 19301 хэргийг хянан шийдвэрлэснээс 13707 хэргийг буюу нийт хэргийн 71.1%-ийг Нийслэлийн Иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүх тус тус хянан шийдвэрлэсэн байгааг харгалзан Нийслэлийн Эрүүгийн хэргийн давж заалдах шатны шүүх, Нийслэлийн Иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн дагнасан тогтолцоог хэвээр үлдээж, ингэхдээ эдгээр давж заалдах шатны шүүхийг

төвлөрлийг сааруулах бодлоготой уялдуулан Төв аймгийн Эрүү, Иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүхтэй тойргийн зарчмаар нэгтгэн Эрүүгийн хэргийн давж заалдах шатны тойргийн шүүх, Иргэний хэргийн давж заалдах шатны тойргийн шүүх гэж дагнуулан 1 тойрог болгох өөрчлөлтийг тусгав.

Захиргааны хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн тухайд дагнасан шүүхийн одоогийн тогтолцоог хэвээр хадгалав.

Ингэснээр хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Шүүх байгуулах тухай хуулиар байгуулсан давж заалдах шатны 26 шүүхийг 13 шүүх болгон өөрчлөн байгууллаа.

Хуулийн төслийн 2 дугаар зүйл: Анхан шатны шүүх байгуулах талаар

Анхан шатны шүүхийг байгуулж, тэдгээрийн байршил, нутаг дэвсгэрийн харьяаллыг дараах байдлаар тусгав.

Дүүргийн анхан шатны шүүх:

Нийслэл дэх хүн амын тоо, засаг захиргааны нэгжийн төвлөрөл, дэд бүтцийн хөгжил, нийтийн тээврийн хүрэлцээ болон төвийн дүүргийн шүүхүүд нь нэршлийн хувьд дүүрэг тус бүрд байгаа боловч байршлын хувьд 3 дүүргийн шүүх нь 1 дүүргийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаагаа явуулдаг, 1 байранд байрлаж байгаа, дүүргийн шүүхүүдийн шийдвэрлэсэн хэргийн тоо, ажлын ачааллыг харгалзан одоо байгаа дүүргийн Иргэний хэргийн анхан шатны 9, Эрүүгийн хэргийн анхан шатны 9, нийт 18 шүүхийн зохион байгуулалтыг өөрчлөн байгууллаа.

Ингэхдээ нийслэлийн төвийн 6 дүүргийн анхан шатны шүүхийг тойргийн зарчмаар зохион байгуулж, иргэний хэргийн 2, эрүүгийн хэргийн 2 буюу нийт 4 шүүх бөгөөд 2 тойрог болгон, эрүү, иргэний хэргийн дагнасан тогтолцоог хэвээр хадгалав.

Харин нийслэлийн Налайх, Багануур, Багахангай дүүргийн дагнасан эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүх, иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийг өөрчлөн зохион байгуулж, Эрүү, Иргэний хэргийн анхан шатны 1 шүүх болгон нэгтгэн тусгалаа.

Ингэснээр хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Шүүх байгуулах тухай хуулиар байгуулсан дүүргийн иргэний болон эрүүгийн хэргийн анхан шатны 18 шүүхийг 5 шүүх болгон тусгав.

Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүх:

Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн тухайд нийслэлээс бусад 21 аймаг дахь Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн шүүгчийн ачаалал илт бага байгаа талаар судалгаа гарсан байна.³ Уг судалгаанд “2020 оны байдлаар Нийслэлийн захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн шүүгч жилд захиргааны 52.5 хэрэг хянан шийдвэрлэсэн байхад бүх аймгийн Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн шүүгч

³ Нээлттэй Нийгэм Форумын дэмжлэгтэйгээр Хууль эрх зүйн хөгжлийн хүрээлэнгээс хийсэн “Шүүхийн тогтолцоо: Тойргийн болон дагнасан шүүх” бодлогын судалгаа

дунджаар 11.2 хэрэг шийдвэрлэсэн нь даруй тав дахин бага ачаалалтай байгаа нь ажлын ачаалал харилцан адилгүй байгааг харуулж байна. Нийслэлээс бусад орон нутаг дахь бүх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн шүүгчийн жилд шийдвэрлэж буй хэргийн тоо байвал зохих хэмжээний 22 хувьд л хүрч байна. Говьсүмбэр, Дундговь, Завхан, Өвөрхангай, Сүхбаатар, Хэнтий аймгууд дахь Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 1 шүүгчид ногдох хэрэг дунджаар 10 хүрэхгүй байгаа нь байвал зохих ачааллаас 80 орчим хувиар бага байна.” гэж дүгнэсэн байдаг.

Түүнчлэн аймаг дахь Захиргааны хэргийн анхан шатны бүх шүүхийн шийдвэрлэсэн хэргийн 2020-2022 оны байдлаарх тоон статистикаас⁴ харахад хэргийн тоо зарим аймагт өссөн үзүүлэлттэй байх хэдий ч жилд 1 шүүгчид ногдох зохих ачаалалд хүрэхээргүй байна.

Аймаг, нийслэл дэх захиргааны хэргийн анхан шатны нийт 22 шүүхийг аймаг дахь Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэрлэсэн хэргийн тоо, ажлын ачаалал илт бага зэргийг харгалзан Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд нийцүүлэн тойргийн зарчмаар нэгтгэн зохион байгуулж, 11 шүүх болгон байгуулах өөрчлөлтийг тусгав.

Ийнхүү Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийг тойргийн зарчмаар байгуулснаар ажлын ачааллыг тэнцвэржүүлж, шүүгчийн орон тоо сулрахаар байх ба эдгээр орон тоог ажлын ачаалал өндөртэй бусад шүүхэд шилжүүлэх боломжтой гэж үзсэн болно.

Сум дундын анхан шатны шүүх:

Аймаг дахь сум дундын эрүү, иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн тухайд одоо үйлчилж байгаа тогтолцоогоор засаг захиргааны үндсэн нэгжид анхан шатны шүүхүүдийг байгуулснаар иргэнд ногдох шүүхийн хүртээмж хэвийн байгаа хэдий ч эрүү, иргэний хэргийн шүүхүүдийг дагнаж байгуулсан нь шүүхийн нөөцийг сарниаж, анхан шатны зарим шүүхүүд 1-2 шүүгчтэй ажиллаж байгаа нь иргэнд үзүүлэх шүүхийн үйлчилгээний чанар, шүүхийн төсөв, шүүгчдийн хараат бус болон аюулгүй, бие даасан байдалд сөргөөр нөлөөлж байна.

Шүүгчийг татгалзах, хэргийг шийдвэрлэх шүүгч, шүүх бүрэлдэхүүнийг санамсаргүй сонгох, хэргийг шийдвэрлэх шүүгч давхцахгүй байх зэрэг иргэдийн шударга шүүхээр шүүлгэх эрх хэрэгжих баталгаа болсон зарчмууд биелэхэд орон нутаг дахь анхан шатны шүүхийн тогтолцоо хүндрэл учруулж байна.

Адил шатны шүүхээс сум, заримдаа аймаг алгасан шүүх бүрэлдэхүүнийг томилуулж байгаа нь шүүхийн төсөв, шүүгчийн аюулгүй байдалд эрсдэл, хохирол учруулсаар байна.

Иймд дээрх нөхцөл байдлыг харгалзан одоо байгаа 21 аймаг дахь сум дундын анхан шатны иргэний хэргийн анхан шатны 21, эрүүгийн хэргийн анхан

⁴ Шүүхийн ерөнхий зөвлөлөөс ирүүлсэн тоон статистик мэдээлэл

шатны 21, нийт 42 шүүхүүдийг зохион байгуулалтын хувьд нэгтгэж, шүүхийн ажил үүргийн хуваарь, орон тоог оновчтой тогтоох зорилгоор сум дундын анхан шатны 21 шүүх болгон өөрчлөн байгуулахаар тусгав.

Ингэснээр 21 аймаг дахь сум дундын анхан шатны 21 шүүх нь тухайн шүүгчийн ачааллыг харгалзан, дотроо шүүн таслах ажлын төрлөөр дагнасан, танхимын зохион байгуулалттай байх асуудал нь Монгол Улсын шүүхийн тухай хуулиар нээлттэй байна.

Мөн Шүүхийн ерөнхий зөвлөлөөс ирүүлсэн Шүүх байгуулах тухай хуулийн төслийн саналд тусгасан “Дүүргийн эрүү, иргэний хэргийн хялбар ажиллагааны анхан шатны тойргийн шүүх” байгуулах асуудлыг заавал шүүх байгуулах замаар бус дээрх танхимын зохион байгуулалтын замаар шийдвэрлэх боломжтой гэж үзсэн болно.

Харин одоо байгаа сум дахь сум дундын 8 шүүхийн байршил, нутаг дэвсгэрийн харьяаллыг хэвээр үлдээв.

Дээрх сум дундын анхан шатны шүүхүүд нь улсын хэмжээн дэх сум дундын анхан шатны шүүх тул нэршлийг улсын хэмжээнд нэгдсэн дугаарт оруулан нэрлэж жигдлэх нь оновчтой гэж үзэн өөрчилж, сум дундын анхан шатны 29 шүүхтэй байхаар байгуулна.

Дүүргийн эрүү, иргэний хэргийн хялбар ажиллагааны анхан шатны тойргийн шүүх:

Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл болон Нэгдсэн Үндэсний байгууллагын Дур зоргоор баривчлан саатуулах асуудал хариуцсан Ажлын хэсгийн дүгнэлтэд сэжигтнийг баривчлах ажиллагаа шүүхийн зөвшөөрөлгүй явагддаг, шүүхийн хяналтад бүрэн ороогүй байгаатай холбогдуулан сэжигтнийг шүүхийн зөвшөөрөлтэй баривчлах Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн зохицуулалтын хэрэгжилтийг нэг мөр хэрэгжүүлэх байдлаар шүүхийн хяналтын үр нөлөөг сайжруулах шаардлагатай байгаа талаар дурджээ. Энэ асуудалтай холбогдуулан хууль сахиулах байгууллагаас шүүхийн байгууллагад хандан ажлын цаг дууссаны дараа, амралтын болон бүх нийтээр тэмдэглэх баярын өдрүүдэд баривчлах ажиллагаа хийгддэгтэй холбогдуулан 24 цагийн шүүх, жижүүрийн шүүх ажиллуулах хэрэгцээ шаардлага байгаа талаар санал, хүсэлт их гарсаар байна.

Түүнчлэн сүүлийн 3 жилийн шүүн таслах жаиллагааны статистик дүн мэдээгээс үзэхэд 2020-2022 онд эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхэд хянан шийдвэрлэсэн нийт хэргийн 35.3 хувийг хялбаршуулсан журмаар хянан шийдвэрлэсэн байх бөгөөд эдгээр хялбаршуулсан журмаар хянан шийдвэрлэсэн нийт 14016 хэргийн 49.6 хувь буюу 6949 хэргийг нийслэлд, 50.4 хувь буюу 7067 хэргийг орон нутагт тус тус хянан шийдвэрлэжээ.

Дүүргийн иргэний хэргийн анхан шатны шүүхээс 2017-2021 онд дунджаар хүлээн авсан нэхэмжлэлийн 46.7 хувийг бага үнэ /10 саяаас хэтрэхгүй/-ийн дүнтэй

нэхэмжлэл эзэлсэн байна. Дүүргийн иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн 1 шүүгчийн хүлээн авсан бага үнийн дүнтэй нэхэмжлэлийн тоо дүүрэг бүрд харилцан адилгүй байгаа боловч жилд дунджаар 136 нэхэмжлэл хүлээн авсныг зохист ачаалал гэж судалгаагаар дүгнэжээ. Мөн судалгаагаар хийсэн өгөгдөлд үндэслэн нийслэлийн төвийн 6 дүүргийн хэмжээнд бага үнийн дүнтэй нэхэмжлэлийг шийдвэрлэх шүүхийг байгуулах, энэ төрлийн нэхэмжлэлээс үүсэх ачааллыг тусад нь дагнан гарагх нь нийт хэргийг шийдвэрлэх ачааллаас хөнгөлөх, бага үнийн дүнтэй хэргийг хөнгөн хялбар байдлаар шийдвэрлэх боломжийг олгоно гэж дүгнэсэн байна.

Иймд дээрх нөхцөл байдлыг харгалзан мөрдөн шалгах ажиллагаан дахь шүүхийн хяналтыг сайжруулах, хүний эрхийг хамгаалах асуудлыг шийдвэрлэх хүрээнд эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд тусгай процессоор хэрэгждэг тодорхой ажиллагаануудыг болон бага үнийн дүнтэй иргэний хэргийг харьяалан шийдвэрлэх хялбар ажиллагааны төрлөөр дагнасан шүүхийг ерөнхий харьяаллын шүүхээс тусад нь байгуулж, ингэхдээ нийслэлийн засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд 1 шүүх байхаар тусгалаа

Энэ төрлийн шүүх байгуулснаар дүүргийн эрүүгийн болон иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн ачаалал 30-40 хувь багасаж зохист хэмжээнд очно гэж үзсэн болно.

Ингэснээр хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Шүүх байгуулах тухай хуулийн дагуу байгуулсан анхан болон давж заалдах шатны нийт 116 шүүхийг 59 шүүхээр цөөрүүлж нийт 57 шүүхтэй байхаар тусгалаа.

Хуулийн төслийн 3 дугаар зүйл:Хуулийг дагаж мөрдөх хугацааны талаар

Хууль хэрэгжих боломжит хугацаанаас хамаарч хуулийг дагаж мөрдөх хугацааг тусгана.

ХУУЛИЙН ТӨСӨЛД ТУСГАСАН НЭР ТОМЬЁОНЫ ТАЛААР:

Хуулийн төсөлд одоо байгаа Эрүү, Иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүхүүдийг тойргийн зарчмаар нэгтгэн байгуулж байгаатай холбогдуулан тухайн шүүхийн хэрэг хянан шийдвэрлэх харьяалалд хамаарах бүх аймгийн нэрийг нэг бүрчлэн дурдаж, “Эрүү, Иргэний хэргийн давж заалдах шатны ... дүгээр/дугаар тойргийн шүүх” гэж нэрлэхээр тусгав.

Захиргааны хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн тухайд улсын хэмжээнд нэг хэвээр байх тул харьяалал болон нэршлийг мөн хэвээр үлдээсэн.

Дүүргийн анхан шатны шүүхийн тухайд дагнасан байдлыг хадгалан тойрогт хуваан байгуулж байгаатай холбогдуулан тухайн шүүхийн хэрэг хянан шийдвэрлэх харьяалалд хамаарах дүүргийн нэрийг нэг бүрчлэн дурдаж, “Дүүргийн иргэний/эрүүгийн хэргийн анхан шатны ... тойргийн шүүх” гэж нэрлэх, харин нийслэлийн Налайх, Баганхангай, Багануур дүүргийн дагнасан эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүх, иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийг нэгтгэн 1 шүүх байгуулж

байгаатай холбогдуулан “Дүүргийн Эрүү, Иргэний хэргийн анхан шатны шүүх” гэж нэрлэхээр тусгалаа.

Нэгтгэн байгуулж байгаа аймаг дахь сум дундын анхан шатны 21 шүүх болон хэвээр үлдээж буй сум дахь сум дундын 8 анхан шатны нийт 29 шүүх нь улсын хэмжээн дэх сум дундын анхан шатны шүүх тул тухайн шүүхийн хэрэг хянан шийдвэрлэх харьяалалд хамаарах аймаг, сумын нэрийг нэг бүрчлэн дурдаж, нэршлийг улсын хэмжээнд нэгдсэн дугаарт оруулан “Сум дундын анхан шатны ... дүгээр/дугаар шүүх” нэрлэж жигдлэх нь оновчтой гэж үзсэн болно.

Ийнхүү анхан болон давж заалдах шатны шүүхийн тогтолцоо боловсронгуй болсноор хэрэг маргааныг хянан шийдвэрлэх хугацаа бодитойгоор багасаж, шүүхийн үйлчилгээг иргэнд хүртээмжтэй хүргэх, шүүхийн хараат бус байдал хангагдах, хариуцлагатай, иргэн төвтэй шүүх тогтолцоо төлөвших суурь нөхцөл бүрдэх бөгөөд ингэснээр шүүхээр үйлчлүүлж байгаа иргэдэд учирч байгаа цаг хугацаа, эдийн засгийн зардал буурч, шүүхэд итгэх иргэдийн итгэл нэмэгдэнэ гэж үзэж байна.

---oOo---